

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Speciesagen på Lolland i midten af 1800 tallet

Af Jørn Christiansen

De to Specier, der blev brugt som forbillede til forfalskningen.

Min tiptipoldemor Johanne Jeanette Marthinsens lillebror, møllersvend Fritz Ditlev Marthinsen på Klakkets Mølle i Hyldtofte, var indblandet i den såkaldte Speciesag på Lolland, hvor der blev fundet et antal falske specier i omløb. Han blev frikendt, men det er min opfattelse, efter at have gennemlæst en masse retsudskrifter, at han ikke var helt uskyldig. Fritz' far Frederik Ditlev Marthinsen overtog Klakkets mølle i fæste fra godset Lungholm i 1806, senere blev han ejer af den og den forblev i familiens eje i tre generationer.

Jeg vil her kun løfte en flig af den del af sagen som Fritz var med i.

Den 30. marts 1844 blev politiretten i Fuglse Herred sat efter at der var fundet en falsk specie på markedet i Maribo. Mønten var blevet sporet til enke Karen Jørgensdatter i Fuglse, som nu stod i retten for at redegøre for, hvordan hun var kommet i besiddelse af den falske mønt. Hun blev forevist den falske mønt og forespurgt, om det var den, hun via en anden havde betalt med i Maribo. Hun forsikrer, - *at hun ei kan gienkiende om det er den samme hun har leveret bemeldte Niels Nielsen, ligesom hun ei heller veed, hvorvidt den er falsk, da hun ei forstår sig paa saadant og ingensinde har seet nogen anden Specie end denne* -. 1 Specie var to Rigsdaler, og det var mange penge. Hun fortæller at mønten er blevet overbragt hende af Niels Hjulmand fra en broder til hendes afdøde mand, der havde den fra en broder i København. Derefter blev retten hævet.

Der foregik nu en stor efterforskning, og flere retsmøder. Man finder ud af, at det nok er en gårdmand Niels Rei der har fremstillet de falske specier.

Klakket mølle. (Foto Rødby lokalarkiv).

Den 2. oktober 1844 bliver Fuglse Herreds Politiret sat hos Saksjøbing Byfoged. Her bliver en tidligere ansat hos Niels Rei, Jens Iversen, der nu er ansat på Klakkets Mølle fremstillet som vidne. Han fortæller, at han har set en støbeform af træ til specier i et skab hos Niels Rei, men han har ikke set ham bruge dem. Han beskriver formen således: - *Denne form bestod af tvende Stk. Træ 2 á 3 Tommer i Firkant, og hver især omtrent 1 Tomme tykke. Disse vare indrættede til at sammenføje idet der i de tvende modsatte Hjørner var anbragt opstaaende Pinde paa den ene, og tilsvarende Huller paa det andet Stk., og i Midten var der paa begge Stykker Fordybning, med en hvid Masse der saae ud som Kridt og deri fandtes Aftryk af en Specie ligesom der fra Randen af dette Aftryk ud til Træets yderste Kant var en Rende, der var belagt med et Lag af samme Masse som Aftrykket* -. Jens Iversen fortæller også grunden til, at han ved et tidligere retsmøde ikke havde fortalt sandheden, var, at da han blev anholdt havde møllerens søn Fritz sagt til ham, - *at det var bedst at han taug stille, med hvad han vidste om Niels Rei da han ellers let selv kunde komme i Forlegenhed* -. Truslen var blevet gentaget før et forhør i Rødby, og på et retsmøde den 1. oktober har Iver Pedersen, der også er tiltalt i sagen, sagt, at også han er blevet truet til tavshed af Fritz.

Derefter bliver Niels Rei fremstillet og foreholdt de beviser og vidneudsagn politiet har fundet frem, tilstår han at han, - *har været i Besiddelse af tvende Forme til at støbe Specier i, den ene var til Specier af Frederik den Sjættes Præg med Aarstallet 1839, den anden til Specier med Christian den ottendes Præg og Aarstallet 1840* -. Han tilstår at have støbt omkring fyre stk. hvoraf nogle var blevet omsat af Niels Rasmussen og Iver Pedersen og resten havde han selv omsat. Han fortalte yderligere, at det var Fritz

Marthinsen, der havde fortalt ham, hvordan man kunne støbe specier, men metoden viste sig ikke at have været god nok, så han havde forbedret den. De to første vellykkede specier havde han overgivet til Iver Pedersen ved påsketid 1843. Han erklærer at han ikke har overgivet nogen specier til Fritz Marthinsen og at han, - *tvivler paa at Marthinsen selv har støbt Specier dels fordi han ingen beqvemmelighed har dertil, deels fordi han ofte har anmodet Inqvisitten (Rei) om at afholde sig derfra og deels fordi den Maade hvorpå han mente at Støbningen kunde skee var uanvendelig* -.

Dagen efter den 3. oktober bliver Fritz Marthinsen fremstillet for Fuglse Herreds Politiret, der er sat på Rødby Rådstue. Der har dagen før været en ransagning på møllen, men man har ikke fundet falske specier eller andet mistænkeligt. Fritz bliver foreholdt anklagerne imod ham (at han har truet et vidne, og at han har fortalt Niels Rei, hvordan man kan fremstille falske specier), men han nægter alt. - *Da saaledes ingen Tilstaaelse var at erholde af Inqvisitten, blev han belagt med arrest, og overgivet til Bevogtning, og vil saa tilligemed en Udskrift af nærværende Forhør i Morgen blive at transportere til Sackjøbing, for at confronteres med de derværende Arrestanter* -.

Retten bliver nu først sat den 6. oktober hos Saksjøbing Byfoged, og her bliver Fritz foreholdt Niels Reis forklaring. Han indrømmer nu, at han nok har fortalt om metoden til at støbe falske specier, men han tilføjer, - *at hvad han derom fortalte Niel Rei havde han hørt fortælle af en Husmand Jochum Heinrich Pop i Taagerup der har tillagt at han vidste at 1 eller 2 Personer i Holsteen paa denne Maade forfærdige Specier og dette har han for noget over et halvt Aar siden gjentaget for Inqvisitten (Fritz) med Tilføiende at*

dersom han ,Inqvisitten, talte til nogen derom saa vilde han sige at det var Løgn - . (Jochum Heinrich Pop var født i Mechlenburg i Holsten, som jo på det tidspunkt var under den danske konge, og Fritz' far Frederik Ditlev Marthinsen var også fra Holsten).

Foreholdt Ivar Pedersens forklaring om truslen fra retsmødet den 1. dennes –indrømmer Inqvisitten at det gjerne kan være at han har ytret til Iver Pedersen, ”vi ere i Ulykke med disse Specier” hvormed han mente det tab han eller hans Fader lider med Niels Rei - . (Niels Rei skyldte mølleren en sum penge). Fritz benægtede at –have ytret at han vilde ødelægge hver den som gav Oplysning i sagen - . Iver Pedersen blev kaldt i vidneskranken og han - vedblev sin aflagde Forklaring dog med den Forandring at Ordene faldt saaledes at den der gav Oplysning i Sagen skulde skydes eller ødelægges - . Fritz sagde dertil at – hans Ytring blot gik ud paa at den der ved en urigtig Forklaring bragte nogen i Ulykke eller Forlegenhed med hensyn til de falske Specier ikke var beder værd end at han skulle skydes, men han tilføier at dette blot var et Mundsveir hvormed han ikke mente noget - .

Tilsvarende nægtede Fritz at have truet Jens Iversen til tavshed.

Retten blev udsat, Jens Iversen blev sat på fri fod og Fritz Marthinsen blev sat i arresten.

Den 7. oktober bliver Tjenestekarl Hans Madsen indkaldt som vidne, han er også blevet bedt om at holde mund af Fritz. Han fortæller, at aftenen før han skulle i forhør vedrørende en specie, han havde fået af Jens Iversen, kom Fritz til ham og sagde at, -

han havde hørt, at han (Hans) skulde til Forhør i Morgen angaaende en Specie som han havde modtaget af Jens Iversen, hvortil Deponenten (Hans) svarede, at han ei vidste hvorom han skulde til Forhør-. Fritz Marthinsen sagde derpå til ham, - at naar han blev spurgt hvorvidt han havde modtaget saadan en Specie, skulde han for Retten sige nei til at han havde modtaget nogen Specie og dermed skulde han vedblive om de endog saa beholdt ham i Arrest -. Hans havde sagt til Fritz, at han havde modtaget mønten uvidende om, at den var falsk, og det ville han også sige i retten. Efter yderligere forsøg på overtalelse var Fritz gået igen. Det skal anføres at Fritz ikke kendte Hans Madsen, det fremgår af et retsmøde dagen efter, hvor en Hans Christensen fortæller, at han fulgte Fritz hen til Hans Madsen for at vise ham, hvor han boede, men han havde ikke overværet deres samtale.

Der bliver i de følgende dage hold flere retsmøder hvor forskellige mennesker, der har været i berøring med de falske specier bliver afhørt, det er blandt andre avlsforvalter Friis fra Lungholm, Farver Christian Hofman fra Rødby og Madam Abbel fra Nakskov som stillet over for Ivan Pedersen - *erklærede at han saavel i Klædedragt som i Udseende lignede den Person som ved Sommermarkederne her i Byen (Rødby) og i Maribo forrige Aar hver gang leverede hende en mistænkelig Specie af hvilke han løb fra den sidste men fik den første tilbage -. Ivan nægter det var ham, men han vedgår at have udgivet falske specier for Niels Rei, han gav 1 rigsdaler for 1 specie, det er halv pris.*

Under et retsmøde den 17. oktober hos Saksjøbing byfoged bliver Fritz stillet overfor Hans Madsens forklaring om forsøg på vidnep virkning. Han nægter som sædvanlig og siger at - *han var gaaet til denne Person for at formane ham til at aflægge en sandfærdig Forklaring* -. Fritz bliver ført tilbage til arresten og Niels Rei kommer i forhør. Han forklarer lidt om st bearbejdet og senere som der står - *Paa given Anledning tilføjer Inqvisitten at han er i Gjæld til Arrestanten Fritz Marthinsen uden at han for øjeblikket kan opgive dens Størrelse uden forsaavidt han veed at den er over 100 Rigsbankdaler* -. Niels Rei sendes tilbage til arresten og mødet bliver fortsat på politimesterens kontor hvor Fritz bliver løsladt efter at have forklaret - *ad generalia at han er 29 Aar gl. f d i Hyldtofte, Taagerup Sogn, er søn af M ller Frederik Ditlev Marthinsen og Hustrue Magrete Mangs (Hun hed Meinke). Han er døbt og confirmeret i Taagerup Kirke og har bestandig været hjemme hos sine For ldrer, med Undtagelse af nogle Måneder han opholdt sig i Maribo hvor han lærte at gi re Tr skoe. Han benægter tilforn at have været tiltalt eller afstraffet* .-

Man lader sig ikke nøje med disse forsikringer fra Fritz, den 25. oktober skriver By og Herredsfoged Ravnkilde til præsten i Taagerup og beder om en udtalelse om Fritz. Præsten er fraværende og hans vikar svarer på brevet den 3. november, han remser op fra kirkebogen som bekræfter de faktuelle oplysninger og fortsætter, - *ved hans Confirmation i Aaret 1829 for Cundskaber og Opførsel har erholdt Characteren: "meget godt"*. *Hvad angaaer Møllersvend Fritz Ditlev Martinsens moralske Forhold i Menigheden, da kan jeg som fremmed i den, ikke meddele den forønskede oplysning, ikkun dette maa jeg bemærke, at hans Rygte er langt fra at være godt* -.

Nu er sagen ved at være belyst nok til, at der kan afsiges dom, og den 16. november 1844 bliver der udsendt en stævning til de anklagede. Der står blandt andet:

- 1) *Arrestanten Gaardmand Niels Hansen Rei for at have forfærdiget og udgivet falske Specier,*
- 2) *Arrestanten Huusmand Niels Rasmussen og Bødker Iver Pedersen for at have udgivet en Deel falske Specier med Bevisthed om at de vare falske,*
- 3) *Tjenestedreng Jens Iversen af Hyldtofte Mølle og Ungkarl Hans Christensen af Pilet for have under Eeds Tilbud afgivet urigtig Forklaringer ved Forhørerne og*
- 4) *Møllersvend Fritz Martinsen af Hyldtofte Mølle for at have søgt at forføre et Vidne til at afgive urigtig Forklaring*

De indkaldes til en Extraret på Saksøbing Rådstue den 26. november. Anklageren - *Den i Sagen beskikkede Actor Procurator Aagaard* - er på rejse til København, så han har sendt kontorist Larsen med fuldmagt. Der sker heller ikke andet i Extraretten end at de anklagede bliver foreholdt de skudsmål, der er indhentet fra deres respektive sognepræster. De godkender stort set, hvad der står men Fritz indvender at - *når det i*

samme Skrivelse hedder at hans Rygte langt fra er godt, da vil han ikke erkjende Rigtigheden heraf -.

De anklagede får lov til at fremlægge en skrivelse til forsvar på det afsluttende retsmøde, både Jens Iversen og Fritz Marthinsen skriver, at de ikke vil modtage nogen dom, da de er uskyldige. Fritz skriver at han vil - *have godtgjørelse for min Arestadsion* -. (Han har siddet arresteret i to uger). Jens er også særdeles utilfreds, han ønsker at - *mine forhør maate blive optaget over disse mine Hug som jeg haver faaet af Arrest Forvaren inde paa Tingstuen i Saxkjøbing vor for han gav mig 15 til 16 Stykker paa den bare Skjorte for di jeg ikke vilde sige som han vilde have, ligeledes har Byefog Raugkil slaget mig i Hovedet i Forhøret for jeg mode tage mine Ord til bages jeg var tvunget til at sige ligeledes har Bye Fogen i sidste Rædt truet mig med at vilde give en paa Snuen i med, vor han sprang op fra stolen og foer imod mig og vil tvænge mig til at vedstaae udrigtig Forklaring -.*

Det kommer frem under den afsluttende retssag at Jens Iversen er dømt for tyveri d. 17. januar 1844, han fik 2 gange 5 dage på vand og brød og at Niels Rei er dømt for bedrageri d. 8. september 1825, han fik 60 dages - *simpelt Fængsel på sædvanlig Fangekost* -.

Det endelige retsmøde kommer den 10. december 1844. Efter en gennemgang af sagen kommer anklageren med sin konklusion:

THI PAASTAAES

- 1) At Arrestanten Niels Hansen Rei ansees med Strafarbeide i 16 Aar.*
- 2) At Arrestanterne Huusmand Niels Rasmussen og Bødker Iver Pedersen ansees hver for sig med 3 Aars Strafarbeide.*
- 3) At Tjenestedreng Jens Iversen ansees med et Aars Strafarbejde*
- 4) At Ungkarl Hans Christensen ansees med 4 Gange 5 Dages Fængsel paa Vand og Brød.*
- 5) At Fritz Marthinsen ansees med 3 Gange 5 Dages Fængsel paa Vand og Brød.*
- 6) At de Tiltalte, hver for sit vedkommende, betaler denne Action, deres Arrest, Transport og Straffens Execution.*
- 7) At mig tilkjendes et passende Salair m. m.*

Dommerens gennemgang og vurdering af sagen fylder mange sider, og resultatet bliver at:

- *Arrestanten Niels Rei bør hensættes til Fæstningsarbejde i 8 Aar.*
- *Arrestanterne Niels Rasmussen og Iver Pedersen bør hensættes i Møens Tugt og Forbedringshus, den første i 2½ Aar den sidste i 2 Aar.*
- *Tjenestedreng Jens Iversen bør hensættes i Fængsel paa Vand og Brød i 6 gange 5 Dage.*
- *Tjenestekarl Hans Christensen i Fængsel paa sædvanlig Fangekost i 20 Dage.*
- *Møllersvend Fritz Marthinsen bør for Actors videre Tiltale fri at være.*

De anklagede slipper dog ikke med dette, de skal også betale erstatning og sagens omkostninger. Niels Rei skal sammen med de to der har udgivet de falske mønter betale 80 Rigsbankdaler til – *De Kongelige Finantser* – eller eventuelle ihændehavere af mønterne. Salær og øvrige omkostninger fordeles mellem alle de tiltalte med 10/24 for Niels Rei, 5/24 for Niels Rasmussen, 5/24 for Iver Pedersen, 2/24 for Jens Iversen og 1/24 for hver af Hans Christensen og Fritz Marthinsen.

Fritz bliver altså nok frikendt, men han skal betale sagens omkostninger og han får heller ikke erstatning for sine to uger i arresten.

Selv om Fritz og Jens Iversen stod overfor hinanden i retten, kan vi ved folketællingen i 1850 konstatere at Jens stadig er ansat på møllen.

Fritz overtog Klakkets Mølle efter sin far nogle få år efter speciesagen, ved folketællingen i 1850 står Fritz som møller og han forsørger sin far. Den gamle møller døde den 16. februar 1851, og præsten noterede i kirkebogen *at han de sidste år var afholdsmand.*

Fritz havde øjensynlig økonomien i orden, de 100 Rigsdaler som Rei skyldte ham, har han sikkert aldrig set noget til og i 1861 overtog han en bankbehæftelses obligation i Thorup Mølle på 230 Rigsdaler og 38 skilling. Thorup Mølle, som var ejet af Arnold Storm Boas gift med Fritz' søster Johanne Jeanette, var netop blevet solgt på en tvangsauktion for 230 Rigsdaler til Nakskov Sparekasse. Boas lånte derfor pengene af Fritz for at købe møllen tilbage fra Nakskov Sparekasse. Obligationen blev først aflyst i 1927 af Fritz' søn Carl Anton, som var rejst til USA i 1902 og blev derovre til sin død i 1963.

Til trods for Fritz' benægtelse af have et dårligt rygte, så havde han samtidig med Speciesagen en faderskabssag kørende.

I 1840 fik tjenestepigen på møllen et uægte barn, i kirkebogen er noteret:

Taagerup kirkebog:

HANS JØRGEN JENSEN f. 13-10-1840. d. i Kirken 25-10-1840.
Forældre: Pigen Margrethe Rasmusdatter tjenende paa Klakket Mølle, som
barnefader udlagt ungkarl Jens Hansen, der tjendte sidst hos Gdm. Hans Løye i
Taagerup, men ere nu aresteret i Maribo for bedrageri.

NB den udlagte barnefader har vedgaaet paterniteten ved skriftlig tilstaaelse i
vidners overværelse.

Fire år senere gik det galt for den stakkels Margrethe igen:

Taagerup kirkebog:

RASMUS RASMUSSEN uægte barn f.30-4-1844. d.23-6-1844.
Moderen Margrethe Rasmusdatter opholdende sig i Taagerup fattighus
Faderen angivet at være ungkarl Frits Ditlev Marthinsen møllersvend
forestaaende møllen hos sin fader Marthinsen, boende i møllehuset
ved Klakket Mølle i Hyltofte.

Der står ikke at faderen har vedgået paterniteten, det gjorde han nemlig ikke. Den 30. april 1845 står Fritz i Herredsretten i Fuglse anklaget for at være far til et barn født af pigen Margrethe Rasmusdatter i Thorslunde. Han nægter faderskabet, og ved et nyt retsmøde samme sted den 5. november samme år bliver der ikke ført bevis for, *at han har haft legemlig omgang med hende på en sådan tid, at han kan være far til barnet.* Det var før blodprøverne og DNA testen.

På folketællings listen fra 1845 oplyses det, at Margrethe bor i Fattighuset i Taagerup og ernærer sig ved at sy for folk.

Lille Rasmus blev kun tre år gammel:

Taagerup kirkebog:

Død 28-5-1847. - Beg.2-6-1847. 3 Aar.
Rasmus Rasmussen, Søn af Pigen Margrethe Rasmusdatter.
den udlagde barnefader fralagde sig Paterniteten ved eed.
Moderen som bor i Hyltofte faar bidrag fra Fattigkassen.

En af grundene til at Fritz nægtede, er måske, at den nye tjenestepige på møllen fik et barn lige efter det sidste retsmøde i faderskabssagen:

Taagerup kirkebog:

CHRISTEN MAINK MARTINSEN f.27-10-1845. d. i Kirken 29-12-1845.
Forældre: Pigen Ane Margrethe Christensdatter. som barnefader er
udlagt Møller Marthinsens søn ungarl Fritz Ditlev Marthinsen
begge af Taagerup.

Denne gang vedgår Fritz det og barnet får hans navn, men parret bliver ikke gift før i 1849, seks uger før Ane Margrethe føder deres andet barn.

Det meste af baggrundsmaterialet til artiklen er hentet dels på Nysted Lokalhistoriske arkiv og dels på Rødby Lokalhistoriske Arkiv. De originale retsprotokoller findes på Landsarkivet/Rigsarkivet i København.